

FORCE MAJEURE, HARDSHIP /Гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйл, Хүнд нөхцөл байдал/

Олон улсын бараа худалдах, худалдан авах гэрээний гүйцэтгэл нь дайн, эдийн засгийн хямрал, байгалийн гамшиг зэрэг үйл явдлаас шалтгаалан зогсож болно. Иймд томоохон үнийн дүнтэй гэрээнд тэдгээрийн үр дагаварийн талаар тусгах шаардлагатай. Англо-саксоны эрх зүйн системтэй орнуудад ийм байдлыг гэрээг гүйцэтгэх боломжгүй болох буюу *force majeure*, эх газрын эрх зүйн системтэй орнуудад давагдашгүй хүчин зүйл гэж нэрлэдэг.

Дээрх шалтгаануудын улмаас гэрээний үүргийг гүйцэтгэх боломжгүй бол ихэнх улсуудад талууд нь гэрээний гүйцэтгэлийг түр зогсоох, эсвэл бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн цуцлах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна. Ер нь давагдашгүй хүчин зүйлийн аль нэгд автагдсан тал нь тэрхүү үйл явдлыг урьдчилан харах боломжгүй байдаг бөгөөд энэ шинж нь түүнийг давагдашгүй хүчин зүйл гэж үзэх гол үндэс нь болно.

1980 оны Венийн конвенцид давагдашгүй хүчин зүйл, түүний эрх зүйн үр дагавар, хариуцлагаас чөлөөлөгдөх тухай хэм хэмжээ агуулагддаг боловч давагдашгүй хүчин зүйлийн төрөл, хүрээний талаар тусгагдаагүй байдаг. Ундруагаас баталсан олон улсын худалдааны зарчим баримт бичигт давагдашгүй хүчин зүйлийн төрөл, хүрээний талаар тусгагдсан байдаг бөгөөд үүнийг практикт өргөн хэрэглэж байна. Гэхдээ талууд нь давагдашгүй хүчин зүйлийн хүрээ, түүний үр дагавар зэргийн талаар өөрсдийн гэрээнд тусгах нь илүү ашигтай байдаг.

Бизнесийн харилцаа улам бүр өргөжин тэлж, дэлхийн эдийн засгийн бараа эргэлт хурдацтай явагдаж байгаа өнөө үед түүнийг зохицуулах гол механизм болсон гэрээний ач холбогдол асар өндөрт тавигдаж байна. Гэрээгээр харилцаагаа зохицуулна гэдэг нь талуудыг ирээдүйд бий болох болон одоо тохиолдоод байгаа эрсдлээс хамгаалах арга болдог. Тэгэхээр гэрээ гэдэг ойлголт нь талуудын хувьд заавал биелүүлэхээр сайн дураар хүлээсэн үүрэг юм. Иймээс ч гэрээний эрх зүйн үндсэн зарчим нь *pacta sunt servanda* буюу гэрээгээр хүлээсэн үүргээ сайн дураар заавал биелүүлэх зарчим байдаг. Энэ зарчмыг хэрэгжүүлэх явцад талуудад урьдчилан тооцоолох боломжгүй, хүний хүсэл зоригоос гадуур, байгалийн эсвэл нийгмийн нөлөөллөөр гэнэтийн болон давагдашгүй хүчний шинжтэй бэрхшээл тулгарах нь бий. Ялангуяа бизнес эрхлэгчид гэрээ байгуулах үед байсан нөхцөл байдал хожим өөрчлөгдөх, гэрээний үүргээ өөрөөс шалтгаалахгүй байдлаар биелүүлэх боломжгүй болох эсэхээ урьдчилан таамаглаж чадахгүй. Практикт гэрээ байгуулах үеийн нөхцөл байдал эрс өөрчлөгдөх тохиолдол гардаг. Богино хугацаанд биелэгдэж, үүргийн харилцаа дуусгавар болох гэрээний тухайд энэ нь ховор тохиолддог ч газар хөдлөлт, халдварт өвчин, гал түймэр, зуд, үер гэх мэт байгалын шинжтэй, инфляци, эдийн засгийн хэт тогтворгүй өөрчлөлт, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал гэх мэт хэлж ирдэггүй гай гамшигийн хор хөнөөлийг төсөөлөхөд бэрх. Ийм гай гамшиг бизнес эрхлэгчдэд гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэхэд нөлөөлөх, саад учруулах явдал түгээмэл байдаг. Үүсгэгдэж буй шалтгаан нөхцлөөр нь үүргийн гүйцэтгэлд саад болох дээрх тохиолдлуудыг дотор нь:

- Force majeure¹
- Hardship² гэж хоёр ангилдаг.

Ийнхүү ангилах нь гэрээний талууд үүргээ гүйцэтгэх боломжгүй нөхцөл байдал юунаас үүссэнийг тодорхойлоход ач холбогдолтой бөгөөд саад бэрхшээл нь байгалын уу аль эсвэл нийгмийн хүчин зүйлээс шалтгаалан бий болсон уу гэдгийг тогтоосноор үүрэг гүйцэтгэгч тал үүрэг гүйцэтгэх боломжгүй болсон нөхцөл байдлаа нотлож гүйцэтгээгүй үүргийн хариуцлагаас чөлөөлөгдөхөд дөхөм болно.

Дэлхийн ихэнх улс орнуудын хууль тогтоомжид форс мажортой холбоотой нөхцлүүдийг багтаасан байдаг боловч “hardship”-ын нөхцлийг тэр бүр зохицуулдаггүй. Эдгээр нөхцлүүдийг улс орон бүр ялгаатай авч үздэг ба эдгээр нь талуудын шаардлагад нийцэхгүй ч байх тохиолдол гардаг. Иймд гэрээний талууд форс мажор, “hardship”-ийн тухай гэрээндээ тодорхой тусгах хэрэгтэй юм. Энэ нөхцлүүдийг гэрээндээ зөв тусгаж чадвал талуудыг үүссэн болон ирээдүйд үүсч болох эрсдлээс урьдчилан хамгаалж, үүнтэй холбоотой маргааныг эвлэрэх, гэрээний нөхцлийг дахин өөрчлөх зэрэг хялбар замаар шийдвэрлэх боломжтой юм.

Гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйл буюу force majeure гэж юу вэ?

Гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйл гэдэг нь тухайн гэрээ хэлцэл байгуулах үед урьдчилан таамаглах боломжгүй нөхцөл байдал үүссэн, эсвэл тухайн нөхцөл байдал талуудын хяналтаас гадуур болсон, түүнийг даван туулах боломжгүй болсон нөхцөл байдал юм. Ихэнх улс орны хууль тогтоомжоор гэрээний үүрэг биелэгдэхгүй болоход нөлөөлөх нөхцөл байдлыг зохицуулсан байдаг бөгөөд үүний сонгодог зарчим нь форс мажор буюу гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйлийн тухай онол юм.

Хэдийгээр ихэнх эрх зүйн систем өөрчлөгдсөн нөхцөл байдлын талаар тусгасан байдаг ч форс мажорын талаар зохицуулалт харилцан адилгүй байдаг.

Форс мажор гэдэг нь үгчлэн орчуулбал бурхны хүсэл зориг гэсэн латин гаралтай үг. Энэхүү нэр томъёо нь орчин үед гэрээний заалт болон түгээмэл хэрэглэгдэж байгаа ба талуудын хяналт, хүсэл зоригоос үл хамаарах (гал, үер, газар хөдлөлт, цас зуд, гэх мэт байгалийн болоод дайн, зэвсэгт бослого, гэмт хэрэг гэх мэт гэрээний үүрэг биелүүлэгч этгээд өөрийн хүсэл зоригоор даван туулах, гэрээний үүргийг тухайн нөхцөл байдлаас

¹ Iñāīē Ōēñīē Ēðāyīēē öóóēēēī 221 āçāyūð ççēēēēī 221.2 āāðū ðyñyāð äyīyðēēī áóóó āāāāāāðāççē ðç+īēē ðēīæðyē īīðāīē ī°ðð°ē āāēāāē äyñyī īyð ðīīū ī ðyðyāēyñyī ðöē force majeure äyñyī ēāðēī īyð ðīīū īā äyūðð āāēāēāāð īð+óóēæ īēēāīī. Äyðäyū īðāēðēēð äyīyðēēī āīēīī āāāāāāðāççē ðç+ēī ççēē äyæ ēðyā+ēyī ðyðyāēyāyā.

² Hardship ī°ðð°ē äyāyā īū ðçīāyðāyī ççyð ðāēðāāīðāēāāāð ðāēóóā yāēēī çāñāā, ñāīðççāēēī +āāāāðāççē āīēīð, ð°ēā°ðēēī +āāāāðāççē āīēīð, äyðyūīēē ççðāēēā ðyðyāæççēyð īū ēēð ðīðēðīēðīē áóóó āēāāāāēðāē āāēð çyðāyūñ āīēæ äyðyūīēē ççðāyū āēāēççēyð āīēīīæççē āīēīðūā ðyēīy. Yīy çāēēā çīāñyī öðāāāð īū “ðçīā ī°ðð°ē āāēāāē” äyæ īð+óóēæ āīēīð ÷ āçðyī öðāā ñāīāāā īū ēēyððēēēyð ççāīyūñ īð+óóēāēāççēäyūð ðyðyāēyñyī īū ēēçç ðīðēðīīæðīē.

шалтгаалан биелүүлэх боломжгүй үйл явдал тохиолдлууд) нөхцөл байдлаас шалтгаалан гэрээний үүргээ биелүүлэх боломж, чадваргүй болоход үүнийгээ нотолж чадвал гэрээний үүрэг гүйцэтгээгүй хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө. Гэхдээ гэрээний үүргээ биелүүлэхдээ хайхрамжгүй хандан түүнээс нь болоод үүрэг биелэгдэх боломжгүй болох эсвэл гэрээний нөгөө талдаа хохирол учруулахаар санаатайгаар үүргийн гүйцэтгэлийг саатуулах, байнга болж байдаг жирийн байгалын үзэгдэл (гадаа бороо орж дуустал үүргийн гүйцэтгэл саатах гэх мэт) нь форс мажорт хамаарахгүй.

Жишээ нь: Дархан хотын А компани Улаанбаатар хотын Б компанитай хийн түлш нийлүүлэх гэрээ байгуулжээ. Гэрээ ёсоор нийлүүлэх бараагаа ачин Улаанбаатар хотын зүг явж байсан А компаний машин аянга цахилгаантай бороотой цаг агаарын нөхцөлд явж байсны улмаас гал гарч улмаар дэлбэрэл үүсэв. А компани нь түгээлтийн 1 л машинтай тул гэрээний үүргээ хугацаанд нь биелүүлэх боломжгүй болсон байна. Ийм тохиолдолд А компани үүргийн гүйцэтгэлийг хугацаандаа биелүүлээгүйн хариуцлагаас чөлөөлөгдөх боломжтой. Гэхдээ юуны түүрүүнд талуудын хооронд байгуулсан гэрээнд форс мажорын заалт байгаа эсэхийг анхаарах, байгаа бол түүнд нийцэж буй эсэхийг шалгах ёстой.

Нөгөө талаасаа форс мажор нь гэрээний үүргийн биелэлтэд нөлөөлөх шинжээсээ хамаараад үүргээс хэсэгчлэн болон бүрэн чөлөөлөх шинжийг агуулсан байж болно. Жишээ нь зэвсэгт бослогын үед худалдах худалдах авах гэрээний дагуу худалдагчийг бараагаа цаг тухайд нь нийлүүлээгүйн хариуцлагаас чөлөөлж болох ч нийлүүлсэн барааны чанарын шаардлага нь гэрээнд зааснаас өөр байсан тохиолдол нь форс мажорын улмаас үүргээс чөлөөлөгдөх үндэслэл болохгүй.

Форс мажор тохиолдсон үед талуудын хүсэл зоригоос үл шалтгаалан гэрээний үүрэг биелэгдэхгүйд хүрвэл хариуцлагаас хэрхэн чөлөөлөгдөх вэ?

Бизнесийн харилцааг хууль эрх зүйн акт, гэрээгээр урьдчилан харж зохицуулж болдог ч бизнес эрхлэгчид хожим гэрээг хэрэгжүүлэх боломжгүй нөхцөл, байдалтай тулгарах нь цөөнгүй. Жишээ нь худалдах ёстой барааг тээвэрлэж явсан ачааны машин үерт урсаж бараа уствалүүний улмаас тодорхой хугацаа тогтоосон гэрээний гүйцэтгэл бодитоор хэрэгжих боломжгүй болж болно. Үүнийгээ гэрээний гүйцэтгэл хууль ёсны дагуу хэрэгжих боломжгүй болсон тохиолдол буюу "Бурханы" үйлдэл, урьдчилан таамаглаж байсан нөхцөл байдал өөрчлөгдөж, үүрэг үл биелэгдэх буюу форс мажор гэж нэрлэдэг. Заримдаа гэрээний гүйцэтгэл биелэгдэх боломжтой байсан ч гэнэтийн үйл явдлууд гэрээний талуудад асар их хохирол учруулдаг. Жишээ нь: газрын түүхий тосыг тогтмол үнээр нийлүүлэх урт хугацааны гэрээний хувьд тосны үнэ хэд хэдэн удаа өссөнөөс болж нийлүүлэгчид болон худалдан авагчдад санхүүгийн хүндрэл учирдаг. Ийм тохиолдолд гэрээт тал гэрээний гүйцэтгэлийг хангаж чадаагүйгээ зөвтгөх шалтгаан болгож форс мажорын заалтыг хэрэглэх гэж оролддог. Мөн өөр нэг жишээ татахад талууд мод экспортлох гэрээ байгуулан ажиллаж байх явцад аль нэг талын улсын Засгийн газраас мод экспортлохыг хориглосон тохиолдолд талуудын хооронд хийсэн гэрээ биелэгдэх

боломжгүй болно. Энэ тохиолдолд талууд засгийн газраас ийм тогтоол гаргахыг урьдчилан таамаглах буюу түүнд нөлөөлөх боломжгүй байх тул хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө.

Дээрхээс дүгнэвэл гэрээний талууд анх гэрээ байгуулахдаа форс мажорын заалтаа оновчтой тусгаснаар тухайн тохиолдол бий болоход үүрэг биелүүлээгүйн хариуцлагаас чөлөөлөгдөх эхний боломж бүрдэнэ. Гэрээний нөхцөл, мөн чанараас шалтгаалаад талууд гэрээндээ форс мажорын заалтаа хэрхэн тусгах нь талуудын гэрээний эрх чөлөөний зарчимтай шууд холбоотой боловч загвар буюу санал болгож байгаа заалтыг гэрээндээ оруулах нь зарим тохиолдолд хялбар байдаг.

Форс мажорт бүх нийтийг хамарсан ажил хаялтаас болж компани татан буугдах хамаарч болох бол таагүй цаг агаар, хүн нас барах, өвдөх зэрэг үйл явдлууд хамаардаггүй. Тиймээс хоёр дугаарт хэрэв аль нэг тал үүргээ биелүүлээгүй нь өөрийнх нь буруутай үйлдэл, эс үйлдлээс болоогүйг нотолж чадвал хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө.

Талуудын хувьд дараах гурван шаардлагыг хангасан тохиолдолд форс мажор тохиолдсон хэмээн үзэж хариуцлагаас чөлөөлөгдөх үндэслэл үүссэнд тооцно. Үүнд:

Тухайн нөхцөл байдал үүргээ биелүүлээгүй талын хяналтаас гадуур болсон.

Гэрээг байгуулах үед тухайн нөхцөл байдлыг таамаглах боломжгүй байсан.

Тухайн нөхцөл байдлыг даван туулах боломжгүй байсан.

Хууль тогтоомж, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ конвенцид гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйлийн талаар ямар зохицуулалт байдаг вэ?

Форс мажорын талаар улс орон бүрийн хуулиар тусгайлан зохицуулсан байдаг. Мөн олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээгээр үүнийг тогтоодог. Манай улсын хувьд ч Монгол Улсын Иргэний хуулийн 101.7, 220, 221, 255.1, 319.2, 321.3, 352.5.3, 356, 374.3, 384.2, 393.7, 419.2, 427.2, 799.2, 500.2 дугаар зүйлүүдэд гэнэтийн болон давагдашгүй хүчний шинжтэй нөхцөл байдлын улмаас үүсэх хариуцлага, үр дагаварын талаар зохицуулсан байдаг. Харин бидний түгээмэл хэрэглэдэг олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээнүүдэд форс мажорын заалтыг дараах байдлаар тусгасан байна. Үүнд:

“Олон улсын бараа худалдах худалдан авах гэрээ”-ний тухай НҮБ-ын 1980 оны конвенцийн 79 дүгээр зүйлд гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйлийн талаар зохицуулсан юм. Тус конвенцийн 79 дүгээр зүйлд:

1. Үүргээ биелүүлээгүй явдал үүрэг гүйцэтгэгчийн хяналтаас гаднах саад бэрхшээлээс болсон, гэрээ байгуулах үед тэр саад бэрхшээл, эсхүл түүний үр

дагавараас зайлсхийх буюу даван туулах арга замыг урьдчилан тооцох боломжгүй болсныг үүргээ биелүүлээгүй тал нотолбол хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө.

2. Гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй нь гуравдахь этгээд үүргээ биелүүлээгүйгээс шалтгаалсан бол үүрэг гүйцэтгэгч зөвхөн дараах тохиолдолд хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө:

а. Гуравдагч этгээд өмнөх хэсэгт зааснаар хариуцлагаас чөлөөлөгдөх

б. Үүрэг гүйцэтгэгч болон гуравдагч этгээдэд өмнөх хэсэгт заасан хариуцлагаас чөлөөлөх заалт нэгэн адил үйлчлэх тохиолдолд

3. Энэ зүйлд заасан хариуцлагаас чөлөөлөх тухай заалт зөвхөн тодорхой саад бэрхшээл үргэлжилсэн хугацаанд хамаарна.
4. Үүргээ биелүүлж чадаагүй тал үүргээ гүйцэтгэхэд учирсан саад бэрхшээл, үүрэг биелүүлэхэд нөлөөлж буй үр дагаварын талаар нөгөө талдаа мэдэгдэх хэрэгтэй. Хэрэв үүрэг биелүүлээгүй тухай мэдэгдлийг үүрэг гүйцэтгэгч энэ тухай мэдэгдсэн байвал зохих хугацаанаас хойш харин богино хугацаанд нөгөө талдаа мэдэгдээгүй бол ийнхүү мэдэгдээгүйгээс болж нөгөө талд учирсан хохирлыг нөхөн төлнө.
5. Энэ зүйлийн заалт энэхүү конвенцийн дагуу хохирол нөхөн төлүүлэхийг шаардахаас бусад аливаа эрхээ эдлэхэд нь талуудад саад болохгүй.

Мөн олон улсын худалдаанд өргөнөөр хэрэглэгдэж заншсан ЮНИДРОЙТ-оос гаргасан Олон улсын худалдааны гэрээний зарчмуудын 7.1.7-д дараах байдлаар зохицуулсан:

(1) Хэрэв гэрээний үүргээ биелүүлээгүй тал ийнхүү үүргээ биелүүлээгүй нь түүний хяналтаас гадуур болсон бөгөөд гэрээ байгуулах үед урьдчилан таамаглах боломжгүй буюу давж туулах боломжгүй байснаас болсон гэдгийг нотолбол хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө.

(2) Гэрээний гүйцэтгэлд саад болж буй нөхцөл байдал түр зуурын байх тохиолдолд зөвхөн энэ хугацааны туршид хариуцлагаас чөлөөлөгдөх үндэслэл бий болно.

(3) Гэрээний үүргээ биелүүлээгүй тал гэрээний гүйцэтгэлд саад болж байгаа нөхцөл байдал мөн гэрээний үүргээ биелүүлэх боломжгүй эсэх тухайгаа нөгөө талдаа мэдэгдэнэ. Хэрэв энэ мэдэгдлийг нөгөө талд зохих хугацаанд өгөөгүй бол гэрээний үүргээ биелүүлээгүй тал ийнхүү мэдэгдэл өгөөгүйгээс үүсэх хохирлыг хариуцна.

(4) Энэ зүйл гэрээг цуцлах, гэрээний гүйцэтгэлийг зогсоох, мөнгөн төлбөрийн хүү шаардах эрхэд хамаарахгүй.

Форс мажор бий болсноор талуудын гэрээний бусад эрх үүрэг өөрчлөгдөх үү?

Форс мажор бий болж, түүнийг нотолсноор тухайн тал гэрээний үүргээ биелүүлээгүй хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө гэсэн үг биш. Учир нь форс мажорын тохиолдол нь гэрээний үүргийг бүхэлд нь дуусгавар болгохгүй. Зөвхөн форс мажор бий болсноос дуусах хүртэл, дууссаны дараа үүрэг гүйцэтгэхэд шаардлагатай тогтоосон хугацаа өнгөртөл үүргийн гүйцэтгэл түр хойшлогдож болно. Харин гэрээний үүрэг биелэгдэхгүй байх нь нөгөө талд их хэмжээний хохиролтой байвал гэрээнээс татгалзах бүрэн боломжтой.

Бид та бүхэнд дараах форс мажорын загвар заалтыг санал болгож байна.

“Х.Х. Гэрээний аль нэг тал гэнэтийн болон давагдашгүй хүчний шинжтэй дараах нөхцөл байдал бий болсны улмаас гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө. Үүнд: гал түймэр, үер, газар хөдлөлт, салхи шуурга, хар салхи болон байгалийн бусад аюулт үзэгдэл, дайн, халдлага, цэргийн дайралт, үймээн, самуун, цэргийн болон хууль бусаар булаан эзлэх, өмчийг хууль бусаар булаан авах, улсын орлого болгох, террорист үйл ажиллагаа, өмч хөрөнгийг нийгэмчлэх, засгийн газрын хориг арга хэмжээ, хорио цээр, ажил хаялт, цахилгаан эрчим хүчний тасалдал болон телефон холбоо эвдрэх, гэмтэл саатал, тасалдал бий болох зэрэг орно. Уг нөхцөл байдал үүссэн тохиолдолд үүргийн гүйцэтгэлийг шаардах эрх бүхий тал гэрээг цуцлах эрхгүй. Гэрээний аль нэг тал дурьдсан нөхцөл байдлын улмаас форс мажор бий болсон гэдгийг нотолж, түүний улмаас учирсан хохирлыг болон тэргүүн ээлжинд биелүүлвэл зохих чухал үүргээ аль болох богино хугацаанд биелүүлэхэд шаардлагатай бүх алхмуудыг хийх үүрэгтэй ба гэрээний нөгөө тал форс мажорын улмаас үүссэн гэдэг нь нотлогдож байгаа тохиолдолд нөгөө талдаа гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх хугацаа гаргаж өгөх үүрэгтэй.

Х.Х.I. Гэрээний аль нэг талын ХАҮТанхимаас олгосон дээрх нөхцөл байдал үүссэнийг баталсан бичиг баримт нь уг нөхцөл байдал үүссэн болон үргэлжилж буйг нотлох нотолгоо болно.

Х.Х.II. Хэрэв форс мажор ... сараас илүү хугацаагаар үргэлжилсэн болон дээрх нөхцөл байдал дууссаны дараа гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх нөгөө талын олгосон нэмэлт хугацаанд үүргээ биелүүлээгүй буюу зохих ёсоор биелүүлээгүй тохиолдолд аль ч тал нөгөө талдаа мэдэгдэж гэрээг цуцлах эрхтэй.”

HARDSHIP ГЭЖ ЮУ ВЭ?

Бизнесийн харилцаа нь орчин үед нийгэм, эдийн засгийн гол хөдөлгөгч хүч нь болж байна. Тэгэхээр нийгэм, эдийн засгийн байдал нь бизнест шууд нөлөөлдөг. Улс төр, эдийн засаг, хууль эрх зүйн урьдчилан таамаглах боломжгүй өөрчлөлт нь гэрээний үүргээ биелүүлэх боломжгүй болгоход гэрээний талуудыг хүргэх нь багагүй тохиолдоно. Энэ үед талууд hardship-ын нөхцөл үүссэн эсэхийг тогтоож, тодорхой алхмуудыг хийснээр урьдчилан таамаглах боломжгүй байсан нийгмийн шинжтэй үүссэн хүнд нөхцөл байдлын улмаас гэрээний аль нэг тал үүргээ биелүүлэх боломжгүй болох, үүргээ биелүүлэх буюу үргэлжүүлэн биелүүлэх нь илт хохиролтой, алдагдалтай болоход нөгөө талын өмнө үүрэг гүйцэтгээгүйн хариуцлагаас чөлөөлөгдөж болох юм.

Тодорхойлбол hardship гэдэгт хууль эрх зүй, улс төр, эдийн засгийн шинжтэй шалтгааны улмаас талууд эдийн засаг, санхүү, төлбөрийн чадваргүй болох, гэрээний үүргээ хэрэгжүүлэхэд илт хохиролтой, алдагдалтай, ашиггүй байх зэргээс болж гэрээний үүргээ биелүүлэх боломжгүй болохыг ойлгоно.

Жишээ нь: Монгол Улсын нэгэн хуулийн этгээд Гүржийн хуулийн этгээдтэй ногоон цай худалдан авах тухай гэрээ байгуулсан бөгөөд уг гэрээ ёсоор Гүржийн тал 2008 оныг дуустал сар бүр тодорхой тооны цайг газраар манай улс руу илгээх үүрэгтэй байв. Гэтэл Гүрж улс ОХУ-тай дипломат харилцаа гэнэт муудсаны улмаас улс төрийн нөхцөл байдал хүндэрч, эдийн засгийн хямрал бий болов. Үүнээс үүдээд цайны үнэ нэгж тутамд 2 ам.доллараар нэмэгдсэн тул Гүржийн тал гэрээгээр тохиролцсон үнээр бараагаа нийлүүлвэл алдагдал хүлээхээр байна. Энэ тохиолдолд талууд гэрээ байгуулж байх үед урьдчилан таамаглах боломжгүй, тэдгээрийн хяналт, хүсэл зоригоос гадуур болсон үйл явц гэж үзвэл hardship-ын нөхцлөөр тодорхой хугацаанд гэрээний үүргийн биелэлтийг түдгэлзүүлэх, үүрэг гүйцэтгээгүй хариуцлагаас чөлөөлөгдөх боломжтой.

Hardship-ын өөр нэг жишээ бол талуудын байгуулсан гэрээний нөхцөл байдал хууль эрх зүйн орчны өөрчлөлтөөс болоод биелэгдэх боломжгүй болох юм. Жишээ нь Монгол улсын иргэн БНСУ-ын иргэнтэй 2006 онд Монгол улсад хамтарсан компани байгуулах гэрээ байгуулаад БНСУ-ын тал дүрмийн сангийн 51 хувийг, Монголын тал 49 хувийг тус тус бүрдүүлэхээр тохиролцжээ. Ингээд удаан ярилцсаны эцэст 2008 оны сүүлчээр тохиролцсон ёсоор компанийг байгуулах болоход Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай Монгол улсын хуулинд “гадаадын хөрөнгө оруулалттай хуулийн этгээдийн өөрийн хөрөнгө нь 100 мянган америк доллар буюу түүнтэй тэнцэх төгрөгөөс дээш, түүний 25-аас доошгүй хувь нь гадаадын хөрөнгө оруулагчийн хувь хөрөнгөөс бүрдсэн аж ахуйн нэгжийг гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж гэнэ” гэж өөрчлөлт орсноор БНСУ-ын тал анх 5100 ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийнэ гэж тооцоолж байснаас 10 дахин их хөрөнгө гаргах хэрэгтэй болжээ. Ийм тохиолдлыг мөн hardship гэж тайлбарлаж болно.

Мөн өөр жишээ татвал жуулчны компани жуулчдаас аялалын үнийг урьдчилан авч гэрээ байгуулан тохиролцсоны дараа төмөр замын байгууллага үнээ гэнэт 50 хувь

нэмэгдүүлжээ. Гэтэл жуулчдын гол маршрут нь төмөр замаар аялах байсан бол аяллыг зохион байгуулагч байгууллага алдагдалд орно. Энэ тохиолдлыг мөн hardship гэж болно.

Hardship-ын нөхцөл байдал ихэнхдээ гурван элементтэй байна:

1. Тухайн нөхцөл байдал талуудын хяналтаас гадуур болсон.
2. Хүндэтгэн үзэх шинжтэй.
3. Урьдчилан таамаглах боломжгүй.

Хэрэв гэрээ байгуулах үедээ урьдчилан таамаглаж байсан, талууд санаатайгаар тийм нөхцлийг бий болгох боломжтой бол hardship-ын нөхцөлд үндэслэн хариуцлагаас чөлөөлөгдөхгүй.

Жишээ нь: А компаний санхүүгийн чадвар буурч алдагдалтай ажиллах болсон ба энэ байдал өөрчлөгдөхгүй бол удахгүй дампуурах нь тодорхой гэдгийг удирдлагууд нь мэдэж байжээ. Гэвч өөрийн энэ байдлаа мэдсээр байж бусадтай их хэмжээний хэлцэл хийсэн ба гэрээний төлбөрийг урьдчилан авсан байна. Ингээд нөгөө талыг үүргээ биелүүлэхийг шаардахад hardship боллоо гэсэн үндэслэлээр үүргийг биелүүлэхээс татгалзжээ. Энэ тохиолдолд hardship үүссэн гэж үзэх боломжгүй.

"Hardship" нь гэрээний гол нөхцлийг үндсээр нь өөрчилсөн, аль нэг тал үүргээ биелүүлэхэд зардал их гарах болсон, тухайн гэрээний гүйцэтгэлийн үнэлгээ буурсан, гэрээний үүргийг гүйцэтгэснээр аль нэг тал илтэд их хэмжээний хохирол амсах нь тодорхой байгаа зэрэг нөхцөл байдал гарсан байхыг ойлгоно.

Форс мажор, hardship-ын ялгаа нь юу вэ?

Hardship ба форс мажор нь хоорондоо төсөөтэй ч үүсэн бий болох нөхцөл, үр дагавар зэргээрээ ялгаатай. Hardship учирснаас аль нэг тал үүргээ бүрэн биелүүлэхэд хүндрэл бэрхшээлтэй байх буюу ийнхүү биелүүлээд ч ямар ч ашиггүй байх зэрэг үр дагавар гардаг бол форс мажор тохиолдоход гэрээ биелэгдэх боломжгүй болно. Hardship тохиолдоход талуудын гэрээ биелүүлэх төлөвлөгөө өөрчлөгдөх болдог бол форс мажорын нөхцөлд гэрээг цуцлах эсвэл хүчингүй болгоно. Товчоор хэлбэл форс мажор нь илүү бодит үзэгдлээр буюу байгалын гамшиг, дайн зэргээр илэрдэг бол hardship нь эдийн засгийн хямрал, улс төрийн нөхцөл байдлын өөрчлөлт зэрэг нийгмийн хүчин зүйлээс үүсдэг.

Hardship нөхцөл байдлын нэг жишээ нь гэрээ байгуулсны дараа түүхий эдийн үнэ өсөх, инфляцийн түвшин өндөр болох, толгой компани дампуурах, аль нэг талын зардал ихсэх, алдагдалтай буюу хохиролтой байх зэрэг нөхцөл байдал байж болно. Hardship нөхцөл байдал учирсан тал нь ихэнхдээ мөнгөн бус үүрэг гүйцэтгэж байгаа тал

байдаг. Учир нь үүргийн гүйцэтгэлийн улмаас hardship-ын тохиолдолд хохирол амсах магадлалтай болж байгаа юм. Гэвч нөгөө талаасаа hardship нөхцлийн улмаас аль нэг тал гэрээний үүргээ биелүүлээгүй бол түүнийг нь гэрээний үүргээс бүрэн чөлөөлнө гэж ойлгож болохгүй. Hardship тохиолдол бий болсон даруй талууд дахин хэлэлцээ хийж энэ нөхцөл байдлыг хэрхэн даван туулах, шийдвэрлэх талаар харилцан тохиролцох ёстой юм. Практик дээр шүүх, арбитраар hardship-ын улмаас гарсан маргааныг шийдвэрлэхдээ гэрээг цуцлахаас илүү гэрээний нөхцлийг өөрчлөх боломжтой эсэхийг нэн тэргүүнд анхаарч үздэг.

Hardship-ийн форс мажороос ялгагдах өөр нэг онцлог нь хэрэв hardship-ын тодорхой нөхцөл бий болсны дараа гэрээний үүрэг гүйцэтгээд эхэлсэн эсвэл үргэлжлүүлэн гүйцэтгэж байгаа бол hardship-ын нөхцлийг хэрэглэж үүргийн гүйцэтгэлийг хойшлуулах, өөрчлөлт оруулах боломжгүй болно. Иймд гэрээний үүрэг гүйцэтгэхээс өмнө hardship нөхцлийг хэрэглэх боломжтой. Түүнээс гадна ихэнхдээ урт хугацааны гэрээнд hardship нөхцлийг хэрэглэдэг. Хамгийн гол шаардлага нь талууд hardship-ын нөхцлийг гэрээндээ заалт болгон оруулсан байх ёстой.

* * *

Олон Улсын Худалдааны Танхим нь бизнес эрхлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалж, тэдгээрийн үйл ажиллагааг дэмжих зорилготой байгууллага болохын хувьд бизнесийн харилцааг зохицуулж буй эрх зүйн хэм хэмжээг төрөлжүүлэн эмхтгэх, уялдуулах, ижилсүүлэх чиглэлээр ихээхэн ажил хийдэг. Эдгээрийн нэг нь 2003 онд форс мажор, hardship-ын журмуудыг гаргасан явдал бөгөөд эдгээрийг нэг мөр ойлгоход ихээхэн хувь нэмэр болсон гэж судлаачид дүгнэсэн байдаг.

Олон Улсын Худалдааны Танхимын форс мажорын нөхцөл 2003

1. Гэрээний нэг тал дараах зүйлийг нотолж чадвал өөрийн үүргээ эс биелүүлснээс үүдэн гарах хариуцлагыг хүлээхгүй:

a. гэрээний үүргээ эс биелүүлсэн нь түүний хараа хяналтаас гадуурх саад тотгорын улмаас болсон

b. Гэрээг байгуулах үед саад тотгорыг урьдчилан мэдэх боломжгүй байсан

c. саад тотгор, түүний үр дагавраас урьдчилан сэргийлж, даван гарах боломжгүй байсан

2. Аль нэг тал гэрээний үүргээ бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн гүйцэтгэх ёстой. Харин гуравдагч этгээдээс болж гүйцэтгэж чадаагүй бол энэ нөхцлийн 4-9 дүгээр заалтын нөхцөл үйлчилнэ

a. Хэрэв гэрээлэгч тал энэ нөхцлийн 1 дэх заалтад заасан шаардлагыг гаргасан бол

б. Хэрэв гэрээлэгч тал гуравдагч этгээдэд адилхан нөхцөл үйлчилнэ гэдгийг нотолсон бол

3. Талууд хоорондоо өөрөөр тохиролцоогүй буюу эсэргүүцэх нотлох баримт байхгүй тохиолдолд аль нэг тал энэ нөхцлийн а ба б дэх хэсгүүдэд дурдсан нөхцлийг нотолсон тохиолдолд хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө.

- а) зарласан болон зарлаагүй дайн, зэвсэгт мөргөлдөөн буюу аюултай бослого, гадаадын түрэмгийлэл, гадаадын цэргийн нүүдэл
- б) иргэний дайн, бослого, хувьсгал, дээрэм, довтолгоо, иргэний зөрчилдөөн
- с) терроризм, далайн дээрэм
- д) төрийн албан тушаалтны хууль ба хууль бус үйлдэл, эрх зүйн акт, тушаал, зохицуулалт, захирамж, ажлын байр татан буулгах, эд хөрөнгө дайчлан хураах, нийгэмчлэх
- е) халдварт өвчин, тахал, далайн болон хүчтэй шуурга, газар хөдлөлт, хүчтэй давлагаа, аянга цахилгаан, үер, зуд зэрэг байгалийн гамшиг
- ф) дэлбэрэлт, гал түймэр, машин, үйлдвэр буюу тоног төхөөрөмжийн аль нэг эвдрэх, тээврийн хэрэгсэл удаан хугацаагаар эвдрэх, ажиллахгүй болох, цахилгаан тасрах, харилцаа холбооны хэрэгсэл гэмтэх, эвдрэх
- г) бүх төрлийн хязгаар хориг, бослого, зогсолт, удаашрал, хариуцлагаас чөлөөлөгдөх хүсэлтэй талын аж ахуйн нэгжид тохиолдсон ажил зогсолт, ажил хаялт

4. Энэ нөхцлийг хэрэглэж байгаа аль нэг тал б дахь хэсгийн дагуу форс мажорын талаар нөгөө талдаа нэн даруй мэдэгдсэн тохиолдолд гэрээний үүргийг биелүүлэх боломжгүй болгосон саад тотгор тохиолдсон үеэс эхэлж, хэрэв форс мажорын тухай мэдэгдлийг нэн даруй мэдэгдээгүй бол нөгөө талд мэдэгдэл очсон үеэс хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө.

5. Энэ нөхцлийг хэрэглэж байгаа тал б дахь хэсгийн дагуу гэрээний үүргээ биелүүлээгүйгээс учирсан хохирол, хариуцлагаас 4 дэх хэсэгт заасан хугацаанаас эхлэн чөлөөлөгдөнө.

6. Саад тотгорын үр дагавар түр зуур байх тохиолдол 4, 5 дахь хэсэгт заасан нөхцөл байдал гэрээний үүргээ биелүүлэх боломжгүй болгосон саад тотгор буюу дурдсан үйл явдлын хүрээнд үйлчилнэ. Энэ нөхцлийг хэрэглэж байгаа тал нөгөө талдаа саад тотгор буюу дурдсан үйл явдлаас болж гэрээний үүрэг биелэгдэх боломжгүй болсон тухайгаа мэдэгдэх үүрэгтэй.

7. Энэ нөхцлийг хэрэглэж байгаа тал гэрээний үүргээ биелүүлэх боломжгүй болгосон саад тотгор, үйл явдлын үр дагаврыг багасгах бүхий л арга хэмжээг авна.

8.Энэ нөхцлийн 1 дүгээр хэсэгт заасан саад тотгорын болон энэ нөхцлийн 3 дахь хэсэгт дурдсан үйл явдлын хугацаа гэрээний аль нэг тал болон аль аль талд гэрээний үүргээ биелүүлэхэд саад болох гол үндэс болсон тохиолдолд аль нэг тал нөгөө талдаа зохих хугацааны дотор гэрээг цуцлах мэдэгдэл хийж болно.

9. Энэ нөхцлийн 8 дугаар хэсгийн дагуу болон гэрээний аль нэг тал гэрээг цуцлахаас өмнө гэрээний үүргийн гүйцэтгэлийг хүлээж авсан тохиолдолд нөгөө талдаа уг гүйцэтгэлтэй тэнцэх мөнгөн төлбөрийг төлнө.

ТАЙЛБАР

А. 1 дүгээр зүйл: Форс мажорын ерөнхий томьёолол

Тус нөхцлийн 1 дүгээр зүйлд форс мажорын ач холбогдлын тухай ерөнхий томьёололыг ЮНИДРОЙТ-ын Олон улсын арилжааны гэрээний тухай зарчмуудын 7.1.7-р зүйл, Европын гэрээний тухай зарчмуудын 8.108 хэсэг, Олон улсын бараа худалдах худалдан авах гэрээний тухай 1980 оны Венийн конвенцийн 79-р зүйл, 1985 онд Олон Улсын Худалдааны Танхимаас гаргасан форс мажорын тухай хэсгүүдтэй уялдуулан тайлбарласан. Энэхүү заалтыг үндэслэж гаргасан шалгуур нь тийм ч хатуу шаардлага биш бөгөөд гүйцэтгэх боломжтой учраас 1 (а)-д “хяналтаас гадуур”; 1 (с)-д “давах туулах боломжгүй” гэсэн утгатайгаар тус тус хэрэглэнэ.

Б. 2 дугаар зүйл: Форс мажор болон хамтран гүйцэтгэгч

2 дугаар зүйл 1980 оны Венийн конвенцийн 79.2 зүйл дээр үндэслэн онцгойлон тайлбарласан бөгөөд энэ заалт нь гэрээт талууд үндэслэлээ гаргаж чадвал тодорхой байх болно. Жишээ нь гэрээний хамтран гүйцэтгэгч болох С тал үүргээ гүйцэтгээгүйн улмаас А тал В-ын өмнө гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй байна. 1980 оны Венийн конвенцийн дагуу А тал гурван үндэслэлээр хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө. 1 дүгээр зүйлд зааснаар хоёр тал хоёулаа хамаатай мөн хамтран гүйцэтгэгч С тал ч үүнд хамаатай. А тал С талыг үүргээ гүйцэтгээгүйгээс болж В талын өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй гэж болно. Гэвч энэ нь В талын хувьд илт хохиролтой дэд гэрээлэгч үүргээ гүйцэтгээгүйтэй холбоотой нөхцлийг 3 дугаар зүйлд оруулаагүй.

В. Форс мажор болон бусад саад тотгорууд

Тухайн гэрээг дуусгавар болсноос хойш форс мажорын улмаас үүссэн саад тотгорууд энэ заалтад мөн хамаарна. Гэрээний талууд саад гарсан тухайн үед энэ тухай мэдээгүй болон мэдэх боломжгүй байх тохиолдолд форс мажорын үндэслэлээр хариуцлагаас чөлөөлөгдөхийг хүсдэг. Талууд гэрээ дуусгавар болсноос хойш форс мажорын нөхцөл байдал үүссэн гэж үзвэл гэрээнд заасан форс мажорын нөхцлийг баримталж болно. Гэхдээ талууд гэрээний хугацаа дуусах үед мэдээгүй байхад үүссэн саад тотгор энэ заалтад хамаарахгүй байж болох тул үүнийг анхаарах хэрэгтэй юм.

Г. 3 дугаар зүйл: Форс мажорын нөхцөлүүдийг жагсаавал

3 дугаар зүйлд форс мажорын нэлээд олон нөхцөлүүд байдаг бөгөөд энэ нь 1 дүгээр зүйлийн энгийн томъёоллыг бодвол илүү нарийвчилсан нөхцөлүүдийг заасан. А тал тус зүйл ангийг хэрэглэснээр гэрээ байгуулах үед түүний хяналтаас гадуур байсан эсвэл даван туулах боломжгүй саад тотгор учирсан гэдгийг нотлох ёстой. Гэхдээ өчүүхэн төдий шалтгаанаар хариуцлагаас чөлөөлөгдөхгүй гэдгийг анхаарах ёстой. Иймд талууд холбогдох нотлох баримтаа гаргах болно: хариуцлагаас чөлөөлөгдөхийг хүсэж байгаа тал ийнхүү гэрээний үүргээ гүйцэтгээгүй нь давагдашгүй хүчин зүйлсээс болсныг нотлох бол нөгөө тал нь уг нөхцөл байдал хяналтаас гадуур байгаагүй буюу давж туулах боломжтой байсан гэж үзэж байгаагаа нотлоно.

Д. Энэхүү жагсаалтанд орсон тохиолдлууд

3 дугаар зүйлд заасан нөхцлүүд 1985 оны Олон улсын худалдааны танхимын заалтын 2 дугаар зүйлтэй адил юм. Хамгийн гол шинэчлэлт нь 3(с) зүйлд терроризмын тухай багтаасан явдал юм. Эдгээр тохиолдлууд талуудын хяналтаас гадуур буюу урьдчилан таамаглах боломжгүй нөхцөл байдлууд юм. Гэхдээ тухайн тал эдгээр нөхцөл байдал түүний хяналтаас гадуур үүссэнээс болж гэрээний үүргээ биелүүлж чадаагүй гэдгээ нотлох хэрэгтэй болно. Талууд “албан тушаалтны захирамж, тогтоол, тушаал” зэрэг нөхцлийг хасах зэргээр дээрх зүйлд жагсаасан тохиолдолд өөрчлөлт хийж болно. Талууд энэ зүйл заалтад жагсаасан тохиолдлыг хасаж эсвэл шинэ зүйл нэмж болно. Гэхдээ хариуцлагаас чөлөөлөгдөхийг хүсэж байгаа тал энэ заалтад жагсаасан нөхцлөөс өөр тохиолдол гарсан бол 1 дүгээр зүйлд заасан ерөнхий үндэслэлийг баримталж болно. Иймд хариуцлагаас чөлөөлөгдөхийг хүсэж байгаа талын ажилчид үймээн самуун бослого гаргаснаас болж гэрээний үүргээ биелүүлж чадаагүй бол 1 дүгээр зүйлд заасан гурван үндэслэлийг нотолсноор хариуцлагаас чөлөөлөгдөж чадна.

Е. Бие даасан форс мажор

Олон улсын бараа худалдах худалдан авах гэрээний тухай 1980 оны Венийн конвенцийн 80 зүйл, ЮНИДРОЙТ-ын Олон улсын арилжааны гэрээний тухай зарчмууд болон Европын гэрээний тухай хуулийн зарчмуудад нэгэнт тусгагдан хариуцлагаас чөлөөлөгдөх тухай зохицуулалтыг энэ зүйлд дахин нуршиж дурдахгүй байхаар ажлын хэсгийнхэн шийдсэн юм. Энэ зүйлийг 1 (а) ба (с) дээрх зохицуулалтыг үндсэндээ өөртөө агуулж байгаа юм.

Ё. Форс мажор болон гэрээний эрх чөлөөний зарчим

Энэ загвар заалтыг талууд гэрээндээ харилцан тохиролцож хийнэ.Талууд энэ заалтад өөрчлөлт оруулах боломжтой.Энэ талаар Тайлбарт дурдсан.Жишээ нь талууд 3 (d) нөхцөлд зааснаар засгийн газрын тогтоол тушаалаар хориг тавьсан тохиолдолд нийлүүлэгч экспортын зөвшөөрөл авах үүрэгтэй гэж харилцан тохиролцож болно.

Ж. Форс мажорын ач холбогдол: 4, 5 дугаар зүйл

4, 5 дугаар зүйл гэрээний гүйцэтгэлд саад болж буй нөхцөл байдал үргэлжлэх хугацаанд учирсан хохирлыг арилгах, гэрээний үүргийн биелэлтийг хойшлуулах талаар зохицуулсан.

З. Форс мажорын улмаас гэрээ цуцлахтай холбоотой 8, 9 дүгээр зүйл

Форс мажорын нөхцөл байдал удаан үргэлжилсэн тохиолдолд гэрээний биелэлтийг хойшлуулах болон цуцлах хугацааг тодорхойлох хоёр боломж бий.Үүнд эхнийх нь тогтмол хугацаа тогтоох, хоёрдугаарт тодорхой бус хугацаа тогтоох боломж юм.Энэ гэрээний загвар заал хоёр дахь хандлагыг баримтласан.Учир нь бүхий л нөхцөл байдал, арилжаа худалдаанд тогтмол хугацаа тогтооход хүндрэлтэй. Энэ нөхцлийг ЮНИДРОЙТ-ын Олон улсын арилжааны гэрээний тухай зарчмуудын 7.3.1-р зүйл, Европын гэрээний тухай хуулийн 8:103 хэсэг болон Олон улсын бараа худалдах худалдан авах гэрээний тухай 1980 оны Венийн конвенцийн 25 зүйлүүдэд тус тус хэрэглэсэн. Гэхдээ энэхүү тайлбар урьд орхигдсон байсан бол 1(б)-д тодорхой тусгагдсан байна.

И. Форс мажор болон мэдэгдэл

4, 5, 6 болон 8 дугаар зүйлүүдэд мэдэгдэл өгөх асуудлыг зохицуулсан.Энэ зүйлд талуудын мэдэгдэл өгөх журам, хугацаа, ийнхүү мэдэгдэл өгөөгүйгээс үүсэх үр дагаварыг зохицуулсан юм.Энэ зүйл заалтаар талууд хоорондоо мэдэгдэл яаралтай солилцох, ялангуяа хариуцлагаас чөлөөлөгдөхийг хүсэж байгаа тал гэрээний биелэлтэд саад болсон нөхцөл байдлын талаар нөгөө талдаа нэн даруй мэдэгдэх асуудлыг зохицуулсан.

Олон Улсын Худалдааны Танхимын Hardship-ын нөхцөл 2003

Хэрэв гэрээ байгуулах үед учирсан үйл явдлыг урьдчилан хамгаалах боломжгүй байсан ч гэрээний талууд гэрээний үүргээ биелүүлэх үүрэгтэй.

Энэ заалтын 1 дэх хэсгийг үл харгалзан аль нэг тал дараах зүйлийг нотолбол энэ заалтыг хэрэглэх боломжит хугацаанд бий болсон нөхцөл байдлын үр дагаварыг зохицуулах үүднээс гэрээний нөхцлийг өөрчлөхөөр хэлэлцэн тохиролцох үүрэгтэй:

[a] тухайн тал гэрээ байгуулах үед урьдчилан таамаглах боломжгүй буюу түүний хяналтаас гадуур үйл явдлаас болж тухайн тал гэрээний үүргээ биелүүлэх ямар ч боломжгүй болсон

[b] тухайн тал тухайн үйл явдал буюу түүний үр дагаврыг зайлуулах боломжгүй байсан

Энэ зүйлийн 2 дах хэсгийг хэрэглэж байгаа ч нөгөө тал дээрх хэсэгт заасны дагуу гэрээний нөхцлийг өөрчлөхийг зөвшөөрөхгүй байгаа тохиолдолд энэ заалтыг хэрэглэж байгаа тал гэрээг цуцлах эрхтэй.

ТАЙЛБАР

а) ОУХТ hardship нөхцлийг форс мажорын нөхцлөөс тусад нь боловсруулж гаргасан. Энэ нь дараах хоёр шалтгаантай.Нэгдүгээрт форс мажор hardship-ыг бодвол түгээмэл тохиолддог.Иймд энэ хоёр тохиолдлыг хамтатган нэг заалтад оруулснаар форс мажорын

нөхцлийг хэрэглэхэд хүндрэл учирч болно.Хоёрдугаарт энэ хоёр нөхцөл хоорондоо ялгаатай бөгөөд үр дагавар нь ондоо.

б) Энэ зүйлийг оруулах болсон шалтгаан

ОУХТ 1985 онд Hardship нөхцлийг дөрвөн сонголтот зүйл заалттай боловсруулж гаргасан байсан.Энэ удаад нэг томъёололд оруулсан.Энэ зүйл Италийн Иргэний хуулийн 1467 дугаар зүйл, ЮНИДРОЙТ-ын Олон улсын арилжааны гэрээний зарчмуудын 6.2.2-тай ижил төстэй.

в) Талууд үүргээ гүйцэтгэх ёстой.

Pacta sunt servanda зарчмын дагуу гэрээний үүргийг заавал биелүүлэх ёстой билээ. 2 дугаар зүйлийн нөхцөл байдал гарсан тохиолдолд 1 дүгээр зүйл заалтыг заавал дагаж мөрдөх албагүй. Гэхдээ *pacta sunt servanda* зарчмын дагуу зөвхөн 2 дугаар зүйлд заасан нөхцөл байдал үүссэнийг анхаарч судална. Иймд 1 дүгээр зүйлд “урьдчилан хамгаалах боломжгүй байсан” (гэрээний үүргээ биелүүлэх ёстой) харин 2 дугаар зүйлд “гэрээний үүргээ биелүүлэх ямар ч боломжгүй болсон” (гэрээний үүргээ биелүүлэхгүй байж болох) гэж томъёолсон.

г) Hardship ба бий болсон нөхцөл байдал

Форс мажорын нөхцлийн адил энэ нөхцлийг талууд гэрээ байгуулсны дараа учирсан саад бэрхшээлийг хамруулж хэрэглэж болно.Гэхдээ гэрээ байгуулах үед бий болсон нөхцөл байдлын талаар талууд мэдээгүй буюу мэдэх боломжгүй байсан тохиолдлыг *hardship* нөхцөлд хамруулж хэрэглэх явдлыг хязгаарласан.Гэрээ байгуулсны дараа бий болсон нөхцөл байдлаас болж гэрээний үүргээ биелүүлэх боломжгүй болсон бол хариуцлагаас чөлөөлөгдөх хүсэлттэй тал энэ нөхцлийг хэрэглэх боломжтой.Гэхдээ гэрээний үүрэг биелүүлэхэд саад болж буй нөхцөл байдал гэрээ байгуулах үед бий болсон байсан бол энэ нөхцлийг хэрэглэхгүй гэдгийг анхаарах ёстой.

д) Hardship ба хэлэлцээ хийх үүрэг

Энэ зүйлээр талууд шүүхэд хандахаас өмнө гэрээний үүргийн биелэлтийн талаар хэлэлцээ хийх талаар зохицуулсан. Ингэснээр талууд маргаанаа шийдвэрлэх боломжтой болно. Hardship-ын нөхцөл байдлын талаарх маргаанаа шийдвэрлэх тусгай зохицуулалт оруулах шаардлагагүй. Хэрэв 3 дугаар зүйлийн дагуу хэлэлцээ хийж чадахгүй, өөрөөр хэлбэл үүргийн биелэлтийг хүлээж авах тал өөр хувилбар санал болгоогүй бөгөөд үүргээ биелүүлээгүй тал ийм саналыг хүлээн зөвшөөрөхгүй бол гэрээний үүрэг биелүүлээгүй гэсэн үндэслэлээр шүүхэд хандаж болно.